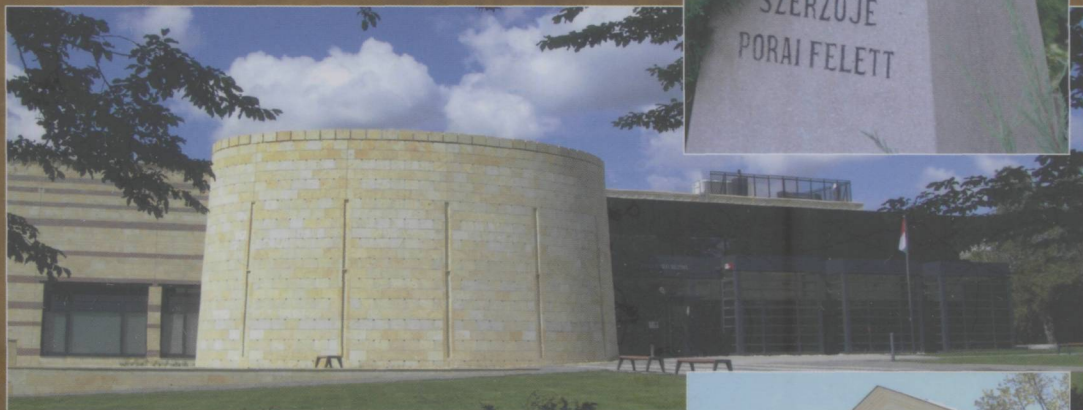
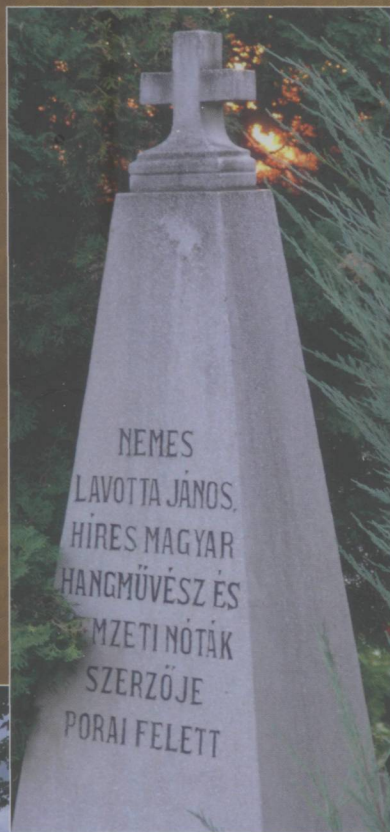

LAVOTTÁTÓL KODÁLYIG

Zempléni
verbunkos konferenciák
(1990 – 2020)

LAVOTTÁTÓL KODÁLYIG
Zempléni konferenciák a verbunkos zenéről
MAGYAR ZENETÖRTÉNETI TANULMÁNYOK
1990–2020

LAVOTTA JÁNOS KAMARAZENEKAR ALAPÍTVÁNY

Sátoraljaújhely, 2021

Megjelent LAVOTTA JÁNOS halálának bicentenáriuma emlékére.

A kötet megjelenésének támogatói:

Magyar Művészeti Akadémia
Nemzeti Kulturális Alap
Emberi Erőforrások Minisztériuma
Sátoraljaújhely Város Önkormányzata
Tállya Község Önkormányzata

A kötetet szerkesztette:

SZIKLAVÁRI KÁROLY
DOMBÓVÁRI JÁNOS

Lektorálta:
HORKAY TAMÁS

Szerkesztő munkatárs:
FEHÉR ÉVA
FEHÉRNÉ SÜLYOK ÉVA

Kottagrafika:
DOMBÓVÁRI JÁNOS IMRE

© Lavotta János Kamarazenekar Alapítvány
© Széptan Alapítvány

ISBN 978-615-01-2549-7

Széptan Alapítvány
Felelős Kiadó: Dombóvári János elnök
www.lavottamuhely.hu

Borítóterv, fotó: Szigeti Sándor
Tördelte: Nagy Zoltán

Nyomdai kivitelezés:
Kecskés és Társa Nyomdaipari Bt.

TARTALOMJEGYZÉK

ELŐHANG - <i>A szerkesztő előszava</i>	5
Dombóvári János: Számadás <i>A zempléni zenetudományi konferenciák történe</i>	8
HISTÓRIA, TANULMÁNY, JEGYZÉK	
Bónis Ferenc: <i>Verbunkos dallam-problémák</i>	20
Sziklavári Károly: „Rákóczi”-táncdallamok	30
Kassai István: <i>Rákóczi-induló</i>	44
Papp Géza: <i>Változatok magyar verbunkosra</i>	48
Barsi Ernő: <i>Költőink, íróink a magyar táncról</i>	55
Csáky Imre: <i>Pozsony, Árva és Liptó vármegye – a vármegyékben birtokos izsépfalvi és kevélyházi Lavotta család címere</i>	69
Papp Géza: <i>Egy kántor kottás feljegyzései a XIX. század harmincas éveiből</i>	93
Papp Géza: <i>Adatok Lavotta verbunkosainak elterjedéséhez</i>	105
Rakos Miklós: <i>Ruzitska Ignácz veszprémi verbunkos-táncgyűjteménye</i>	110
Domokos Mária: <i>Lavotta János Homoródi nótája</i>	137
Domokos Mária: <i>Lavotta színpadi kísérőzenéje</i>	153
Dombóvári János: <i>Lavotta, a házitanító</i>	162
Flach Antal: <i>Legfejjobb álom? – Mezei álom Egy „ismeretlen” Lavotta mű nyomában</i>	181
Dombóvári János: <i>Párhuzamok Kazinczy és Lavotta életrajzában</i>	203
Horkay Tamás: <i>Magyaros elemek Franz Schubert életművében</i>	218
Pethő Csilla: <i>A verbunkoszene Franz Schubert Divertissement à l'hongroise című művének tükrében</i>	221
Sziklavári Károly: <i>A Magyar fantázia és a Liszt-univerzum</i>	232
Dombóvári János: <i>Mosonyi Kazinczy-kantátája és utóélete</i>	242
Sziklavári Károly: <i>Mosonyi Mihály zeneműveinek jegyzéke</i>	261
Gombos László: <i>Lavotta, Hubay és a „Daliás idők muzsikája”</i>	317
Ittész Mihály: <i>Kodály Zoltán verbunkos-zenéi</i>	338
Fülep Márk: <i>Verbunk dallamok Lajtha gyűjtéseiben</i>	354
Dombóvári János: <i>Lavotta-szvit – Lavottiana; Farkas Ferenc dallamforrásai</i>	384

EMLÉKEZET, KULTUSZ, RENESZÁNSZ

Gombos László: <i>Lavotta, a Magyar Beethoven?</i>	396
Tátrai Zsuzsanna: <i>Liszt Ferenc magyarsága</i>	404
Kemény Anna Mária: <i>Lavotta János alakja</i> <i>Kemény Egon Komáromi farsang című daljátékában</i>	417
Karpyak Andriy: <i>A Doppler-fivérek kamaraművészetének egyedi vonásai</i>	443
Korolenko Ilona: <i>Zádor Dezső, a kárpátaljai zenei élet apostola</i>	446
Dombóvári János: <i>A magyar verbunkos zene-sorozat</i> <i>születése és kiteljesedése</i>	455

ESSZÉTÁJ

Tusnád László: <i>Százados zene-töredékek.</i> <i>A verbunkos és emberi méltóságunk</i>	471
Tusnád László: <i>A magyarság öntudatra ébredése és Lavotta János életműve</i>	482
Tusnád László: <i>Mosonyi Mihály hazaszeretete és a megtisztulás kérdése</i>	494
Tusnád László: <i>Lavotta János és Zrínyi Miklós</i>	508

KISPRÓZA ÉS VERS

Elek Szilvia: <i>Négykezes</i>	518
Zempléni Árpád: <i>Lavotta hegedül</i>	521

Korolenko Ilona

Zádor Dezső, a kárpátaljai zenei élet apostola

Kárpátalja múltját vizsgálva azt érezhetjük, hogy a zenei élet itt kissé lassabban fejlődött, mint a szomszédos európai országok területén. Ennek nyilvánvalóan objektív okai voltak. Az első világháború előtt rendszeres koncertélet még nem alakult ki az aránylag kisvárosnak számító, alig 18 ezres lélekszámú Ungváron, sem a többi, még kisebb kárpátaljai városban. A kialakulást hátráltató okok közé sorolható többek között a labilis politikai helyzet, a hatalom és a kisebbségben lévő nemzetiségek közötti nézetkülönbségek.¹ A korabeli kulturális életet a helyi tanárok, zenészek, együttesek és kórusok fellépései jelentették, főként jubileumi ünnepeken, állami és egyházi rendezvényeken, valamint irodalmi esteken. Jelentős volt az egyházi és falusi kórusok tevékenysége az A. Duchnovics elnevezésű társaságok és tanári kollektívák irodalmi-olvasói találkozóin. A régió kulturális életének folyamatában fontos szerepet játszottak az európai oktatási intézmények szakembereinek képzési hagyományai, ahol az oktatás művészi alkotóeleme nagy hangsúlyt kapott. Az ének, hangszerjáték, versírás és zeneszerzés a hallgatók számára kötelező és hagyományos feladat volt. T. Rozsul *Kárpátalja zenei élete a XX. század 20–30-as éveiben* című monográfiájából tudjuk, hogy régióinkban a tanári szemináriumok tantervébe is bevezették a kóruséneklést. Ebben a történelmi kontextusban érdemes megemlíteni az amatőrök tevékenységét és az állami iskolák tanórán kívüli elfoglaltságait, ahol a szokásos tantárgyak tanítása mellett szabadidős foglalkozást szerveztek a tanulók és szülők számára, működtek kórusok, drámacsoportok, sport tagozatok és csapatok. Bár világjáró művészek kerültek ezt a vidéket a koncerttermek minőségi hangszerreinek, valamint a szállás hiánya miatt, azért akadt egy-két kivétel.² De a talán legnagyobb érdeklődést kiváltó esemény Bartók Béla vendégszereplése volt, aki zongorajátéka során Beethoven, Scarlatti, Chopin és Liszt műveit szólaltatta meg. A gyermekkorát egy ideig Nagyszőlősen töltő neves művész az ifjú Zádor tanárával, Lengyel Zsigmonddal is játszott négykezest.

Talán ezek a rendezvények – amelyeken a tehetséges fiatalember is részt vett – és a család rendkívüli zenei légköre voltak azok az előzmények, melyek leginkább befolyásolták a leendő művész pályafutását. Így a huszadik század közepén a zenei égbolton megjelent Zádor Dezső alakja, az akkori kulturális élet hajtóereje, túlzás nélkül nem csak Ungváron, hanem az egész Kárpátalján. A XX. század közepén Zádor Dezső volt a régió legprofesszionálisabb zenésze, az első

¹ ♦ BONISZLÁVSZKY TIBOR: *Magyar zenei élet Kárpátalján*. Kárpátaljai Magyar Könyvek – Intermix kiadó, Ungvár–Budapest, 1993. 24.

² ♦ Például fellépett Vasa Prihoda cseh hegedűművész, Jan Kiepora, a lengyel származású amerikai tenor, Kapiton Zaporoszec, Olga Bogdanovics, Vladimir Kasztorszkij, Ekaterina Voronec, Vaszilij Levickij világhírű orosz énekesek, Viorica Papp-Faragó román zongoraművész, Guth Zoltán hegedűművész, Dohnányi Ernő zongoraművész, a Prágai Állami Szimfonikus Zenekar, valamint számos kórus.

zenei-doktori képzettséggel bíró művész, európai szintű zongorista, az orgona- és kórus iskolák gazdag hagyományainak folytatója, valamint Kárpátalja olyan első zeneszerzője, akit az Ukrán Zeneszerzők Szövetsége is tagjává fogadott.

Zádor Dezső (1912–1985) munkássága és zenetörténeti jelentősége meghatározóvá vált a kárpátaljai zeneművészetben. A sokoldalú művész – gyakorlatilag a háború utáni Kárpátalja valamennyi zeneművészeti irányzatának létrehozója, zongora- és orgonaművész, zeneszerző, karmester, pedagógus, folklorista – az ungvári zeneiskola és szakközépiskola első igazgatója.³ Zádor Dezső nagyapja, György és Sarolta Hanzly 1873-ban kötöttek házasságot Budapesten. Dezső apja, Jenő (Eugen, 1886–1943) Abádszalókon, anyja Boross Józsa (Josephine, 1888–1966) Nagybecskereken született. Házasságukat Püspökladányban kötötték és 1911-ben kerültek Ungvárra. Akkortájt a muzsikuskban szegény vidéken Zádor Jenő nagy megbecsülésnek örvendett.⁴ Gyönyörűen kántorkodott az ungvári római-katolikus székesegyházban, melynek orgonistája, a „Dalárda” elnevezésű városi öntevékeny énekkarnak pedig karmestere volt. Anyja, Zádor Josephine, a magyar általános iskola tanítója, aki énekkarban énekelt, több ungvári zenekar (mint hegedűs) és énekkar aktív résztvevője volt. Mindkét szülőnek gyönyörű hangja volt. Zádor Márta – Dezső húga – elmondása szerint Zádor Jenő megpályázta az ungvári kántori állást, amit 30 pályázó közül ő nyerte el.

Dezső elsőszülött gyermek volt, 1912. október 20-án született. Azért, hogy ne hagyják egyedül otthon a kisfiút, a szülők magukkal vitték zenekari próbákra és a templomba. Otthon, a házban a hegedűn kívül egy harmónium is volt, így játékosan, de korán kezdetét vette a gyermek hangszeres oktatása.⁵ Mivel a fiú egész gyermekkorát zeneileg ingergazdag környezetben töltötte, ez hozzájárult rendkívüli zenei képességeinek intenzív fejlődéséhez.

Öt évvel később megszületett Márta húga, majd két évre rá András testvére, akik szintén zenészek lettek: Márta az Ungvári Zeneművészeti Szakközépiskola zongoratanára, András pedig ugyanott énektanár volt; 1973 óta a Debreceni Zeneművészeti Főiskola professzora. A Zádor család többnemzetiségű volt, ami sok kárpátaljai családra jellemző. Zádor Dezső folyékonyan beszélt ruszin, magyar, ukrán, cseh, szlovák, orosz és német nyelven, ez kétségtelenül lehetőséget adott számára, hogy szabadon kommunikáljon korának legnagyobb értelmiségijeivel.

A szülei által megkezdett zenei nevelést Lengyel Zsigmond, a virtuóz zongorista folytatta, aki a budapesti Zeneakadémián tanult Thomán Istvánnál. Ahogy befejezte a magyar elemi iskolát (1919–1924), tanulmányait a reálgimnáziumban folytatta. Már 8 éves korától kisebb fellépéseken szerepel, ekkoriban kezd el foglalkozni a zeneszerzéssel. 12 éves korában kísérőzenét írt a *Gizella és a tündér* című színjátékhoz, amelyet egy iskolai rendezvényen mutattak be.

Az Ungvári Állami Drugeth gimnáziumban folytatott tanulmányai idején már orgonán is játszott, olyannyira sikeresen, hogy néhanapján édesapját is szívesen helyettesítette a templomban. A fiatal zenész első sikeres, nyilvános fellépésére

³ ♦ További tisztségei: a Kárpátaljai Filharmónia első művészeti vezetője, majd a leMBERGI M. LISZENKO ÁLLAMI ZENEAKADÉMIA professzora, az UKRAJNAI ZENESZERZŐK SZÖVETSÉGE leMBERGI SZERVEZETÉNEK elnöke, UKRAJNA elismert művésze.

⁴ ♦ BONISZLÁVSZKY TIBOR: i. m. 25.

⁵ ♦ i. m. 26.

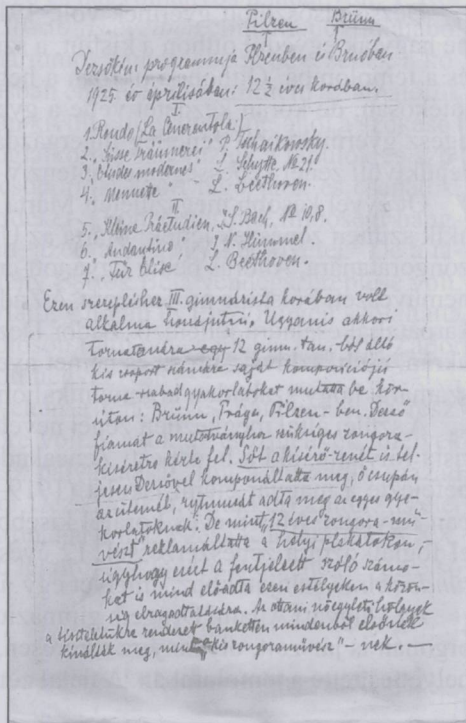
Édesapját helyettesíti a gyerek Zádor

1925-ben a prágai Plzenben és Brnóban került sor, ahova egy ifjúsági szervezet vitte magával (sportolóként) jutalomkirándulásra. A sportversenyekeket követően kulturális programokat is szerveztek, melyekről írva a helyi lap külön kiemelte a „12 éves virtuóz” csodálatos játékát, aki Mozart és Beethoven műveinek előadásával bővölte el a hallgatóságot.⁶ Ennek az eseménynek megerősítéseként a Zádor család archívumában olvasható édesanyja levele Dohnányinak.

1930 őszén felvételt nyert a prágai zeneakadémiára, amely az egyik legjobb felsőfokú zenei intézet volt Európában (1808-ban alapították). A Czerny-etűdökön kívül még 16 előadási darabot vitt a tarsolyában.⁷ Tanulmányait határidő előtt, kiemelkedően fejezte be 1936 júniusában három szakon

(zongora, orgona, karmester). Tanárai voltak: Ruzena Kurzova – zongora, Vilém Kurz – zeneelmélet, Jaroslav (Jan) Krička – zeneszerzés, Vaclav Talich – karvezetés. Orgonára a híres Karl Widermann orgonaművész oktatta. Neve a Prágai Zeneakadémia falán a legjobb tanítványok között szerepel.

Az akadémia hallgatójaként azonnal aktív résztvevője lett nemcsak az egyetem, de a város zenei életének is. A zongorán előadott művek gazdag repertoárrol tanúskodtak, amit a plakátok is bizonyítanak. A prágai diákok énekkarát és a Szent Cecília kórust is vezette. A kiváló diploma megszerzése után doktori képzésre felvételizik az *Előadóművészetek felső iskolájába* (ami ugyancsak a zeneakadémián működött), melyet 1938-ban fejezett be. Zongorát Kurz Vilemnél, zeneszerzést Vitezslav Nováknál tanult és egyben részt vett a Károly Egyetem zenetudományi előadásain. Zeneakadémiai tanárai fontos szerepet játszottak ze-

Édesanyja levele Dohnányi Ernőhöz

⁶ i. m. 27.

⁷ BONISZLÁVSZKY TIBOR: i. m. 17.

nésszé formálásában. (Novák Vitezslav, Hába Alois, Nejedlý Zdenek, Gutter Jozef). Itt ismerkedhetett meg Bartók Béla és más kortárs zeneszerzők műveivel, Alois Hába értette meg vele, mit jelent Bartók zenéje a XX században. Diákként alaposan tanulmányozta a magyar etnomuzikológia megalapítójának legfontosabb munkáit (amelyek feltárják a gyűjtőmunka módszereit), a néprajzi jegyzetek sajátosságait (különös tekintettel a Bartók által alapított hagyományra, amely a népdalok transzponálását javasolja – G hangnembe – a dallamok összehasonlításának megkönnyítése érdekében). Érdekelték a tudományos elképzelések és elméletek a népzene egyes műfajainak átalakulásáról, a parasztfolklor értékéről és az etnomuzikológia számos más kérdéséről.⁸ 1937 tavaszán Zádor Dezső *Bartók Béla művészete* címmel írt szakdolgozatot, munkáját be is mutatta tanszakán. Elolvasva Bartók összes munkáját a népzeneről, népdalgyűjtésről, 1937–1938-ban már Bartók módszerével gyűjtötte a népzene. Doktori kutatása témájaként azt a bartóki gondolatot választotta, miszerint a kolomijka Kárpátalja legautentikusabb népzenei műfaja. Erről így emlékezik később: „*A negyedhangú hangrendszer megalapítójának, a »különcnek« ismert Alois Hábanak köszönhetem, hogy aránylag rövid idő alatt alapos ismereteket szereztem Bartók Béla zenéjéről, ezenkívül minden eddiginél modernebb kísérleteknek lehettem a tanúja, sőt résztvevője.*”⁹ „Áttekinttem Bartóknak a prágai néprajzi könyvtárban található kárpátaljai vonatkozású dalgyűjteményét, tanulmányait és ezekről bibliográfiát állítottam össze, aminek később a Kijevi Tudományos Akadémia folklor osztálya is hasznát vette.”¹⁰

Alois Hába – aki ugyan nem volt folklorista – észrevette a fiatal Zádor érdeklődését a népzene iránt, ezért ajánlotta őt a Prágában székelő Oktatási Minisztérium Kárpátaljai Ruszin Néprajzi Osztályának folklor referensi posztjára.

Annak ellenére, hogy Zádor Bartókkal soha nem találkozott, e körülmények között különös jelentőségű volt levelezésük, amely azonban Bartók Amerikába költözésével sajnálatosan megszakadt. A fiatal kutató mélyen átgondolta Bartók minden tanácsát és megjegyzését. Miután Bartók áttekintette a *Ruszin népdalok* című gyűjteményt, – Zádor hozzájárulásával – ceruzával írt bejegyzésekkel segítette az ifjút. Zádor számára ez a levelezés életének legmeghatározóbb eseménye volt. Ezek a levelek és a Zádor által írt újságcikk *Bartók és a szomszéd népek zenéje* címmel, még hosszú időn át nem keltettek nagy érdeklődést. Zádor eredeti levelei¹¹ a Bartók Archívumba kerültek, és a cikket is csak a közelmúltban fordították le ukrán nyelvre.

Az 1934–1936-os évek azok, amikor a fiatal zenész szülőföldjének városaiban koncertezik: Ungváron, Munkácson, Huszton és Beregszászon. Sikeres fellépéseiről az ungvári, valamint a cseh sajtóban megjelent cikkekben lehet olvasni:

⁸ ♦ Кумгир-Новак В. Етномузика // Збірка статей та матеріалів з нагоди століття публікації XVI тому „Матеріалів до української етнології” НТШ.- Львів, 2017. 49.

⁹ ♦ *Kárpáti Igaz Szó*, 1970, szeptember 27.

¹⁰ ♦ BONISZLÁVSZKY TIBOR: i. m. 30.

¹¹ ♦ Zádor és Bartók levelezése. A Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének Bartók Archívuma, Budapest. № 2014, 2015

„Technikai képzettsége oly magas szintű darabokat engedett meg repertoárjába fogni, mint Chopin, Liszt, Beethoven, Bartók”. Néhol úgy fogalmaztak: „Ez az ifjú még egyszer Kárpátalja büszkesége lesz”.¹²

Budapest, II. Csallán-ut, 29. 1940. febr. 3.
 Spen kintelt Zádor ur!
 Szoros elnevezést kárm iszt a nagy késedelést,
 mert a másolási munka imad már eldőlött
 és a kóriatát bizony már nép vára lelelt
 vha kúldeni!
 Mindenképp köztöm júniori leltét és az
 lemaradás engedélyeztet. It kúrtatba kúrt
 jletet kellel beírnom szerzővel a másolási má-
 nára, de ezeket könyve kúrt leltét redőrt,
 mert ely halványok. It kúrtatba kúrt
 mártat kúrtat kúrtat a megoldást
 választottam, hogy ami kúrtatba kúrtat
 (sz. mártatba kúrtat kúrtat kúrtat kúrtat)
 azt kúrtatba kúrtatba, amú asomban
 aból a professor - kúrtat kúrtat (sz. sz. mártat -
 talán egy mártat kúrtatba - mártatba kúrtat),
 kúrtatba.
 Amit Ön leltében a kúrtatba kúrtatba
 it, nagyon elismerést, hogy kúrtatba kúrtatba a
 mártatba kúrtatba kúrtatba és ott és ug akar-
 ják a dolgot folytatni, ahogyan 25 évvel eze-
 lli abbahagyták. Válasz, hogy csakis a 20/403
 éve ott általában elfogadott formákba
 kúrtatba az egyetlen érvényes!
 Egyedül, kúrtatba kúrtatba ajánlva a kúrtatba
 mártatba kúrtatba kúrtatba és mártatba
 kúrtatba kúrtatba kúrtatba kúrtatba

Bartók Béla levele

rest. A rengeteg benne rejlő energiával nemcsak tanít, hanem koncertezik is.

A Keleti újságban ezt írták (1944 március) Zádor zongoraestjéről: „Rokon-
 szentes művész egyénisége megnyerte a hallgatóságot. Ujjtechnikája szépen ki-
 dolgozott, egyenletes s nagytempóvételek lehetőségét biztosítja, amint ezt a har-
 madik Bach korálelőjátékánál, Chopin b-moll szonáta utolsó tételében s Dohnányi
 f-moll Capricciojánál tapasztathattuk. Szép oktáv-technikája viszont a Chopin
 Reiter-Polonaise-nél, Liszt Funerailles és a VI. Rapszodiánál érvényesült”.

1944 júniusában bevonult a magyar hadseregbe. Nyíregyházára küldték,
 ahol hét hónapon keresztül az első huszárhadosztály ének- és táncegyüttesének
 karmestere volt. A csehszlovák hazatelepülési hatóságok Ungvárra vezényelték,
 ahol a zeneiskola szervezője, később igazgatója, majd a szakközépiskola tanára
 és igazgatója lett.

Zádor Dezső 1937-ben Kassán, 67 résztvevő közül második díjat nyert a F. Chopin nemzetközi rádió-
 versenyen, majd nagy sikerrel lépett fel Budapesten és Prágában. A háború előtti időszakban több köz-
 zép-európai országban ismerhették meg a nagyszerű zongoristát.

1938-ban hazatér szülővárosába, zongoratanárként és kórusveze-
 tőként szervezi a város zenei életét. Gyakran hangversenyzik Kárpát-
 alján, szerepel a Magyar Rádióban is. Oktatói munkája mellett foly-
 tatja népdalkutatói tevékenységét, kézíratos formában Kárpátalja és
 Erdély zenei folklórájának kincseit gyűjtötte össze. Ebben az időben
 kezdődik öntudatos zeneszerzői tevékenysége. Megjelennek a Petőfi
 Sándor (Száll a felhő, Fönséges éj, Bosszú) és Ady Endre (A tó neve-
 tett) verseire írt románcok és zongoradarabok.

1943-ban Farkas Ferenc, a Kolozsvári Konzervatórium akkori igazgatója, zongoratanári állást ajánl fel Zádornak.¹³ A már érett művész örömmel vállalta a felké-

¹² ♦ Uo.

¹³ ♦ BONISZLÁVSZKY TIBOR: i. m. 31.

Az ungvári orgona felújításánál

A zeneszerző mindig is érdeklődött a kárpátaljai folklór iránt, néhány éven keresztül ennek kérdéseivel foglalkozott a cseh minisztériumban. Ebből a munkából született a *Kolomijka a szláv népi művészetben* című tanulmánya. Zádor, Kosztyuk és Miloszslavszkij folklór gyűjtésének anyagából Zádor állította össze az 1944-ben Ungváron kiadott *Kárpátaljai ruszinok népdalai* című kötetét. A gyűjtemény sok elismerő kritikát kapott, amely egész Kárpátalja népzenei hagyományait tudományos rangra emelte. A kéziratban vannak olyan népdalok, me-

lyeket Bartók Béla különösen nagyra értékelt, kérésére a kézirat másolatát a Budapesti Liszt Ferenc Zeneakadémiának adták át.

Liszt Krisztus oratóriuma előadása Kolozsváron

1946-ban Zádor Dezsőt felvették az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Zeneszerzői Egyesületébe, ami azonban egyenlő volt azzal, hogy teljes mértékben le kellett állnia a folklórkutató tevékenységével.

1954–1963 között Zádor a Kárpátaljai Megyei Filharmónia művészeti vezetőjeként nagyban hozzájárult a koncertszervezet kreatív fejlődéséhez: tehetséges zenészek bevonásával, új zenei alkotások készítésével. Ebben az időben számos művet írt a Kárpátaljai Népi Kórusnak, Kamarazene-karnak, valamint több színházi előadáshoz komponált kísérőzenét. 1959-ben Zádor a Kárpátaljai Népi Kórus-sal (amelyet 1953 óta vezetett) rekord ideig – csaknem hat hónapig – turnézott a Közel-Keleten!

Kárpátalján 1963-ig működött nagy sikerrel, élete utolsó szakasza azonban (1963–1985) egy másik városhoz, Lemberghez kötődik, ahol a Mikola Liszenkó Zeneakadémia két szakán tanított (zongora, zeneszerzés). Ugyanakkor aktívan dolgozott a lemergi zeneszerzők szervezetében, népdalfeldolgozásai mellett legjelentősebb művei is itt születtek.

Kapcsolata mindig megmaradt Kárpátaljával, sűrűn találkozott földijeivel, akiket támogatott, tanácsokkal látott el, és ihletet adott számukra.

A zeneszerző örökségét különböző műfajokban több, mint 30 mű alkotja.¹⁴ Műveit több kiadó megjelentette, így Moszkvában, Kijevben, Lembergben és Budapesten is. Európa-szerte játsszák darabjait, Ukrajnában, Magyarországon, Ausztriában, Olaszországban, Németországban, Franciaországban és Csehországban.

Az Ukrán Nemzeti Rádió által felvett opusai pedig örökre megmaradnak az emberiség számára.

Kitartó kutatások eredményeként sikerült bizonyítékot találni Zádor kiváló zongorista képességeiről. 1979-ben készült felvételeket találtak a Lembergi Megyei Rádióban. Továbbá őriznek egy másfél órás műsort is, amelyben Tatyana Roszcšina, a Kijevi Csajkovszkij Zeneakadémia professzora, valamint Örmény József ungvári származású lemergi zongorista, a lemergi Zeneakadémia zongora tanszékének vezetője, Bartók-, Kodály-, Smetana-, Dohnányi- és Zádor-darabokat játszik.

A neves kortársak, zongoristák és professzorok így nyilatkoztak Zádorról: *„kortól és egészségi állapotától függően, szívrohamon túl, a játéka lenyűgöző erővel, a darabok mély átélésével, hibátlan és változatos zongora technikával és színes előadással rendelkezik”.*

Zádor nemcsak virtuóz volt, hanem nagyon ügyesen bánt az idővel is, ezzel rugalmassá, dinamikussá és különösen beszédessé tette a zenei formákat. Élete végéig nem hagyta abba az önfejlesztést és a gyakorlást. Gyermekkorától kezdve, egész élete során szervesen kombinált két zenei tevékenységet: az előadóit és a zeneszerzőit, folyamatosan gazdagítva azokat.

Kobulej Emilij, a Lembergi Zeneakadémia tanára így emlékszik vissza Zádorra: *„Tanítványaitól tudom, hogy Zádor a tőle távol álló zenei kifejezőeszközök használatát soha nem tiltotta meg. A modern irányzatokat is természetesen fogadta, vagyis ebből a szempontból progresszív mentorként mutatkozott be”.*

Hasonló emlékeket őriz a szintén Zádor-tanítvány, csellista Lanjuk Jurij, Sevcsenkó-díjas zeneszerző, a lemergi Zeneakadémia professzora: *„Mindenben megmutatkozott professzionalizmusa, tökéletessége, tiszta munkája, ami látható a kottairásában is: kalligrafikus szép kézírás, tökéletesre hegyezett ceruza, ami*

¹⁴ ♦ Zádor legkiemelkedőbb művei: *Zongoraverseny* (1965), *Kárpátok* – kantáta (1959, szólisták, vegyeskar és szimfonikus zenekar), *Kárpáti rapszódia* (1974), *Verhovina* – szimfonikus költemény (1971), *Bölcsönél szvit* (1972, mezzoszoprán, bariton szóló és vonószekarra), *Poloninai képek* vagy *Réti képek* (1971 – négytételes szvit, vonóstrióra, vonószekarra, átírta Telicskó Viktor), *Kárpáti szivárvány* – fantázia (zongorára és kamarazekarra), *Tisza* – fantázia népi hangszerekre; zongoradarabok: *Kárpátaljai szvit* (1949), *Sonata* (1960), etűdök; népdalfeldolgozások kórusokra, szólóénekre. *Cimbalomversenye* (1982) egyedülálló a versenyművek műfajában, nemzetközi versenyek kedvelt kötelező előadási darabja.

egy tolltartóban helyezkedett el kis zsebkéssel és radírral, a megpuccolt és szelelt almával, ami észrevétlenül fogyott munka közben”.

A kiemelkedő ukrán zeneszerző, zongorista és professzor Mihajlo Stepanenko ezt jegyezte meg: „Zádor Dezső a kisszámú igazi arisztokratikus és művelt emberhez tartozott. Az ilyen személyiségeknek nem volt könnyű...”.

Fia ezekre emlékszik: „mi feküdtünk és keltünk a zene hangjaira”, majd később így fogalmazott: „vannak emberek, akik nem a földön élnek...”.

Mint ember, Zádor Dezső egy kicsit naiv volt, jó humorérzékkel megáldva, kissé feledékeny, de nagyon elmélyült az ő belső zenei világában. Néhány történet bizonyítja. Például a tégláról az aktatáskában, amit titokban raktak be a tanítványai. Zádor, mintha nem történt volna semmi, felvette a táskáját és elindult haza, majd egy hónap múlva, mikorra a hallgatók már elfelejtették a rosszaságukat, Zádor a kottákkal együtt kivette a téglát is...

Jól beszélt a magyar, francia, német, cseh, ukrán és latin nyelveket, ami különleges akcentust kölcsönzött számára.

Ungvári otthonában

Zádor Dezső életének és munkájának nagy része Kárpátaljához kötődött. Fényes tehetségével, kitartásával és kreatív buzgalomával Kárpátalja zenei kultúrájának fejlesztésére törekedett minden lehetséges területen. Nyugodtan kijelenthetjük, hogy Zádor Dezső apja, Zádor Jenő méltó utódja lett, ezt bizonyítja az is, hogy 1936-ban – mint az akkori magyar zenei kultúra fontos képviselőit – mindkettőjüket bejegyezték a *Magyar Muzsika* könyvébe. Zádor Dezső művészete jellegzetesen közvetíti a Kárpátokban élő és dolgozó emberek leírhatatlan szülőföld-szeretetét a táj lenyűgöző szépségének ígézetében.

Felhasznált irodalom

1. Boniszlávszky Tibor. (Magyar) zenei élet Kárpátalján/ Kárpátaljai Magyar Könyvek – Intermix kiadó, Ungvár-Budapest, 1993.- L.24–32.
2. Боніславський Т. Карпатська кантата / Т. Боніславський – Ужгород-Будапешт, 1998. – 69 с.
3. Гошовський В. Були колись літа / В. Гошовський // Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення / [упор. Мокану Л.М.]. – Ужгород, 2005. – Вип.1. – С. 112–118.
4. Грін О. Дезидерій Задор і професійне музичне мистецтво Підкарпатської Русі у другій половині 30-х – першій половині 40-х років ХХ ст. // Професійне музичне мистецтво Закарпаття. – Ужгород, 2004. – С. 71–75.
5. Кобулей М. Високий професіонал / М. Кобулей // Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення / [упор. Мокану Л.М.]. – Ужгород, 2005.– Вип.1. – С. 112–118.
6. Конькова Г. Магія юності: Дезидерій Задор / Г. Конькова // Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення / [упор. Мокану Л.М.]. – Ужгород, 2005.– Вип.1. – С. 112–118.
7. Короленко О. Інструментальні концерти Дезидерія Задора / О.Короленко //

- Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення / [упор. Мокану Л.М.]. – Ужгород, 2005. – Вип.1. – С.249–262.
8. Кос-Анатольський А. Співець Закарпаття / А. Кос-Анатольський – Львів, 1972.
 9. Костюк Ю. Майстер своєї професії / Ю. Костюк – Львів, 1972. – С. 96–103.
 10. Луговая М. О Задоре / М. Луговая // Професійна музична культура Закарпаття. – Ужгород, 2010. – Вип.2. – С. 177–181.
 11. Кумгир-Новак В. Етномузика // Збірка статей та матеріалів з нагоди століття публікації XVI тому „Матеріалів до української етнології” НТШ.- Львів, 2017. – С.47–79.
 12. Мадяр-Новак В. Дезидерій Євгенович Задор: 95-річчя від дня народження / В. Мадяр-Новак // Календар краєзнавчих пам'ятних дат на 2007 рік. –Ужгород, 2006. – С. 409–415.
 13. Мадяр-Новак В. Фольклористична діяльність Дезидерія Задора / В. Мадяр-Новак // Професійна музична культура Закарпаття. – Ужгород, 2005. – Вип.1. – С. 307–324.
 14. Мар'ян Е. Б.Барток і Д.Задор: творчі контакти //Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення. –Ужгород, 2005. – Вип. 1. – С.276–281.
 15. Немеш М. Етюд до портрета Дезидерія Задора. / М. Немеш // Професійна музична культура Закарпаття: етапи становлення / [упор. Мокану Л.М.]. – Ужгород, 2005. – Вип.1. – С. 125–128.
 16. Рак Я. Творчий портрет Дезидерія Євгеновича Задора / Я. Рак – Ужгород, 1997. – 56 с.
 17. Росул Т.І. Натхнений співець Карпат: до 100-річчя з дня народження Дезидерія Задора / Т.І. Росул // Календар «Просвіти» на 2012. – Ужгород, 2012. – С. 126–128.
 18. Zádor D. Bartók és a szomszéd népek zenéje // Kárpáti Igaz Szó. – 27.09.1970
 19. «A Magyar Muzsika könyve». – Budapest, 1936. – L.640.
 20. Zádor és Bartók levelezése. A Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének Bartók Archívuma/ . – Budapest. – № 2014, 2015

Korolenko Ilona (2017)

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>